

KS. DAMIAN BEDNARSKI* – KATOWICE

[Recenzja]: *Powstanie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Dokumenty i relacje*, wprowadzenie i edycja Lucyna Sadzikowska, Katowice 2023, ss. 334 (Źródła do Dziejów Kościoła Katolickiego na Górnym Śląsku, 34), ISBN 978-839-650-59-34

Średniowieczne uniwersytety wywodziły swój rodowód z kościelnych tradycji kształcenia duchownych w szkołach klasztornych, a wraz z rozwojem miast w ośrodkach katedralnych i kolegiackich, które z biegiem czasu zaczęły otwierać się na świeckich. Szczególnie popularne były centra kształcenia w Niemczech, Francji i Italii. Niektóre z nich pod koniec XII wieku uzyskały międzynarodową sławę i zaczęły przyciągać mistrzów i uczniów z całej Europy (np. Bolonia, Paryż, Salerno). Przyjęło się określać je mianem *studium generale*, a ich ranga została wzmocniona papieskimi bullami, które nadawały im przywileje względnej autonomii i międzynarodowego statusu¹. W strukturze pełnoprawnego *studium generale* winny się znaleźć cztery klasyczne wydziały (filozofii, medycyny, prawa i teologii)².

Do końca średniowiecza *studium generale* pozostało oficjalną nazwą uniwersytetu³. Po raz pierwszy słowa „universitas” użył papież Innocenty II w 1208 roku w odniesieniu do Uniwersytetu Paryskiego jako do korporacji nauczających i uczących się⁴. W związku z tym, że w początkowej fazie uniwersytety miały bardziej charakter luźnych organizacji skupiających scholarów bez formy insty-

* Ks. Damian Bednarski – dr hab. teologii, prof. UŚ, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: damian.bednarski@us.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-5063-7785>

¹ Por. O. Pedersen, *The First Universities. Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*, Cambridge 2000, s. 133.

² Por. M. Markowski, *Początki wydziału teologii w Krakowie w kontekście uniwersytetów europejskich*, w: *Jubileusz sześćsetlecia Wydziału Teologicznego w Krakowie 20 X 1996 – 20 X 1997*, red. A. Kubiś, Kraków 1998, s. 224-225.

³ Por. Pedersen, *The First Universities*, s. 145.

⁴ Por. Markowski, *Początki wydziału teologii w Krakowie w kontekście uniwersytetów europejskich*, s. 224-225.

tuczonalnej, a ponadto zachowało się niewiele źródeł z XI i XII wieku, przyjmuje się orientacyjne daty założenia pierwszych uniwersytetów (Bolonia – ok. 1088, Paryż – ok. 1100, Oksford – przed 1167, Cambridge – 1209, Palencia – 1212 lub 1214, Salamanka – 1218, Padwa – 1222, Neapol – 1224, Tuluza – 1229, Siena – 1240, Montpellier – 1289)¹.

Rozwój średniowiecznego uniwersytetu, charakteryzującego się utrwaloną strukturą, uprawianą w nim metodą scholastyczną i programem nauczania, trwał do XVI wieku. Proces ów został przerwany wskutek upadku tradycyjnego modelu uczelni i wybuchu reformacji, której skutki dotknęły także uczelni wyższych. Do kresu istnienia uniwersytetów w dotychczas znanym kształcie przyczyniły się następnie gwałtowne ruchy antyreligijne i przeciwne chrześcijaństwu ideologie związane z oświeceniem, rewolucją francuską i prawodawstwem napoleońskim, które podważały katolicki charakter tradycyjnych modeli wszechnic. Uniwersytety nowożytne podporządkowane zostały państwu.

Wydziały teologiczne były obecne na uniwersytetach, począwszy od średniowiecza. W Paryżu powstał w 1257 roku, założony przez Roberta z Sorbony, a w Bolonii został erygowany przez Innocentego IV w 1360 roku². Klasyczne uniwersytety dbały o holistyczne i integralne kształcenie i wychowanie człowieka. Przyjęcie tego założenia miało prowadzić do zniwelowania przepaści między światem reprezentowanym przez nauki matematyczno-przyrodnicze a humanistyczne³.

Pierwsze *studium generale* założone w Polsce staraniem Jagiellonów w 1364 roku nie uzyskało pierwotnie prawa utworzenia wydziału teologicznego. Dopiero w 1397 roku na mocy bulli papieża Bonifacego IX *Eximiae devotionis affectus* powstał taki wydział. Stało się to po zawarciu unii polsko-litewskiej, kiedy to zrodziły się pilne potrzeby misyjne, a środowisko skupione wokół krakowskiej wszechnicy nawiązało kontakty z liczącymi się centrami kultury zachodniej⁴.

Pierwsze pokolenie duchownych pracujących w powstałej w 1925 roku diecezji katowickiej legitymowało się wykształceniem zdobytym przede wszystkim na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego⁵. Biskup August Hlond, odpowiedzialny za organizację struktur diecezjalnych na Górnym Śląsku przyznanym Polsce, zdecydował, by klerycy z jego diecezji przygotowywali się do kapłaństwa w Krakowie. Utworzono Śląskie Seminarium Duchowne, w którym formowali się przyszli duchowni, a kształcili się na Wydziale Teologicznym

¹ Por. Z. Krzyszowski, *Uniwersytet*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XIX, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 1360.

² Por. I. Cecchetti, P. Paschini, *Università*, w: *Enciclopedia Cattolica*, t. 12, Città del Vaticano 1954, kol. 858, 860.

³ Por. S. Wielgus, *Uniwersytet – wczoraj, dziś, jutro*, „Notatki Płockie”, 46 (2001) nr 4/189, s. 26-28; W. Góralski, *W poszukiwaniu pełnej prawdy*, Warszawa 2003, s. 13-14.

⁴ Por. A. Bruździński, *Uniwersytet Jagielloński*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XIX, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 1361-1362.

⁵ Por. H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 234-238.

Uniwersytetu Jagiellońskiego⁶. Tak było do II wojny światowej. Nowa sytuacja polityczna, z którą zostało skonfrontowane polskie społeczeństwo po 1945 roku, sprawiła, że we Wrocławiu nie wznowiono działalności wydziału teologicznego, a z Uniwersytetu Jagiellońskiego został on usunięty w 1954 roku. Stopnie naukowe mogli duchowni zdobywać na powstałej wówczas Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie⁷ oraz na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pierwszy był koncesjonowany przez państwo, a drugi – ledwie tolerowany przez władze komunistyczne, które przez cały okres PRL próbowały antagonizować środowiska związane z obydwoma uczelniami⁸.

Powrót wydziałów teologicznych na uniwersytety stał się możliwy po 1989 roku. W kolejnych latach powstały wydziały na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (2000)⁹, Uniwersytecie Szczecińskim (2003)¹⁰, Uniwersytecie Opolskim (1994)¹¹ wraz z całą uczelnią, Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2000), Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1998)¹² oraz na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie (1999) wraz z utworzeniem tejże uczelni¹³. Aktualnie oprócz nich w ramach katolickich szkół wyższych funkcjonują także wyższe szkoły papieskie, czyli Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu¹⁴ i Akademia Katolicka powstała w wyniku przekształcenia Wydziału Teologicznego w Warszawie (składającego się z dwóch autonomicznych sekcji – św. Jana Chrzyciela i św. Andrzeja Boboli „Bobolanum”)¹⁵, oraz uniwersytety z wydzia-

⁶ Por. F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego. Narodziny i pierwsze lata*, „Nasza Przyszłość”, 44 (1975) s. 89-116.

⁷ Akademia Teologii Katolickiej powstała w 1954 roku jako uczelnia państwowa w miejsce zlikwidowanego Wydziału Teologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 1999 roku przekształcona w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

⁸ Por. P. Jaroszyński, *KUL w czasach PRL-u – kartka z historii*, „Człowiek w Kulturze”, 21 (2009/2010) s. 102.

⁹ Por. J. Perszon, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 221-226.

¹⁰ Por. G. Wejman, *Pięć lat Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego: zamierzenia i realizacja*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 1 (2009) s. 19-34; A. Krzystek, *Droga do utworzenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 1 (2009) s. 7-18.

¹¹ Por. R. Pośpiech, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego: struktura, działalność i najważniejsze osiągnięcia*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 193-199.

¹² Por. M. Menz, *Uniwersytet w przestrzeni publicznej w latach 1989-2019*, w: *Dzieje Uniwersytetu w Poznaniu w latach 1945-2019*, red. S. Jankowiak i T. Schramm, Poznań 2019, s. 183-184.

¹³ Por. J. Wojtkowski, *Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, „Studia Warmińskie”, 39 (2002) s. 441-470.

¹⁴ Por. I. Dec, *Wydział Teologiczny we Wrocławiu po drugiej wojnie światowej*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 10 (2002) nr 1, s. 39-51; G. Sokołowski, *Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 215-219.

¹⁵ Por. J. Miazek, Z. Kubacki, *Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 201-213.

łami teologicznymi: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego¹⁶, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (wcześniej Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie)¹⁷ oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II¹⁸.

Lucyna Sadzikowska zebrała materiały źródłowe dokumentujące genezę utworzenia w łonie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Wydziału Teologicznego. Autorka jest profesorem uczelnianym, pracownikiem Instytutu Literaturoznawstwa na Uniwersytecie Śląskim. Jej monografia habilitacyjna nosiła tytuł *Listy z lagrów i więzień. 1939-1945. Wybrane zagadnienia*. Wcześniej wraz z prof. dr hab. Krystyną Heską-Kwaśniewicz opracowała i opatrzyła wstępem *Listy z Dachau. Gustaw Morcinek do siostry Teresy Morcinek*, które były nominowane do Nagród Historycznych „Polityki” w kategorii wydawnictw źródłowych. W 2017 roku wydała książkę *Szukanie kluczy. O literaturze poobozowej Gustawa Morcinka*. Ta krótka notka o autorce jest istotna, bo wskazuje, że w swoich badaniach już od dłuższego czasu ma ona styczność z dokumentami i specjalizuje się w publikowaniu źródeł.

Zasadniczy korpus przygotowanej przez prof. Sadzikowską pozycji stanowią materiały źródłowe. Pochodzą one z dwóch archiwów – Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach: teczka ze Spuścizny ks. prof. dr. hab. Wincentego Myszora, sygn. 169/5, Dokumenty urzędowe (1997-2002) i teczka z zespołu Akt Rzeczowych – Wydział Teologiczny UŚ, sygn. 2517, oraz Archiwum Uniwersytetu Śląskiego: teczka pt. Organizacja jednostek uczelnianych, sygn. 833/3/IV. W ostatniej części opracowania autorka skorzystała z zasobów cyfrowych „Gazety Uniwersyteckiej Uniwersytetu Śląskiego” oraz materiałów prasowych dostępnych w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej oraz Bibliotece Śląskiej. Autorka słusznie zrezygnowała z poszukiwań w archiwach Stolicy Apostolskiej (pewnie korespondencja urzędowa w sprawie utworzenia wydziału przechowywana jest w Dykasterii ds. Kultury i Edukacji¹⁹) oraz innych archiwach kościelnych, gdyż z powodów przepisów prawnych i zwyczajów urzędów dyplomatycznych nie jest możliwa kwerenda zbiorów z nieodległej przeszłości. Niemniej zasadne wydaje się postawienie pytania: dlaczego nie skorzystano z archiwum Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego?

Prezentowany zbiór nie ma jednorodnego charakteru, a dokumenty zostały sporządzone w językach: łacińskim, włoskim, niemieckim i polskim. Materiały obejmują dokumentację, korespondencję urzędową, umowy, uchwały, zarządzenia, dekrety i egodokumenty. Warto zwrócić uwagę na te ostatnie. Egodokumenty brane są pod lupę przez badaczy zajmujących się historią i socjologią. Są to teksty napisane przez konkretnego autora w pierwszej osobie (np. pamiętnik, wspomnienia, autobiografia, list), w których opisuje on pewne wydarzenia historyczne, zmiany

¹⁶ Por. R. Bartnicki, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 147-167.

¹⁷ Por. J. Mieczkowski, J.D. Szczurek, *Wydział Teologiczny Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 181-192.

¹⁸ Por. M. Lizut, *Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 169-180.

¹⁹ Gdy w Katowicach powstawał wydział teologiczny, była to Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej (do 2022 roku).

społeczne z perspektywy osobistych przeżyć i przedstawia swoje sądy na temat opisywanych wydarzeń. Są to teksty subiektywne i bezwzględnie winny być poddane falsyfikacji, aby mogły stanowić rzetelny materiał badawczy. Ponadto, podejmując się analizy i interpretacji egodokumentów, należy mieć na względzie nie tylko zasadniczy tekst i to, co zostało w nim wprost lub pośrednio wyrażone. Nie mniej istotne jest postawienie pytań o to, czego w nim brakuje, co zostało pominięte²⁰.

Do zbioru świadomie nie włączono dokumentów, które zawierają dane poufne lub wrażliwe, umowy cywilnoprawne oraz wyniki tajnych głosowań w kwestiach zatrudnienia kandydatów aplikujących o pracę na Wydziale Teologicznym.

Wczytując się w pozycję przygotowaną przez prof. Lucynę Sadzikowską, ma się nieodparte wrażenie, że to nie tylko zbiór dokumentów, ale w pigułce podana historia Wydziału Teologicznego, a w pewnym sensie także istotny fragment dziejów Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku w kontekście jego dialogu ze światem akademickim.

Kolekcję otwiera list pasterski bp. Herberta Bednorza z 26 września 1968 roku. Data publikacji odezwy nie jest przypadkowa. Wpisuje się w kontekst uruchomienia w Katowicach w czerwcu 1968 roku Uniwersytetu Śląskiego. Pasterz lokalnego Kościoła, osobiście świetnie wykształcony (w 1932 roku ukończył Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie studiował na Wydziale Nauk Społecznych na Katolickim Uniwersytecie w Leuven oraz w Instytucie Nauk Ekonomicznych w Paryżu; wrócił do Polski z dwoma doktoratami), trafnie dostrzegł szansę, która pojawiła się wraz z powstaniem uczelni. Odwołując się do tego, że w przeszłości Śląsk chłonał wartości kulturalne płynące z Wrocławia lub Krakowa, wyraził nadzieję, że „(...) z nastaniem nowego Uniwersytetu, będziemy na własnym gruncie tworzyć wartości duchowe, naukowe i kulturalne” (dok. 1)²¹. Było to, w jego opinii, niezwykle potrzebne, by nie skupić się w tym specyficznym regionie li tylko na rozwoju gospodarczym i przemysłowym. I od razu wyraził gotowość zaangażowania Kościoła w tę kwestię. Powołał się na ducha Soboru Watykańskiego II, podczas którego bardziej wyraźne stało się przekonanie, że „Kościół chętnie współpracuje ze wszystkimi ludźmi dobrej woli, aby dla wszystkich życie codzienne uczynić bardziej ludzkim (KDK 57)”.

Biskup Bednorz, celnie odczytując kontekst roku 1968 i buntów młodzieży, uaktywnił istniejące już duszpasterstwo akademickie i stworzył dwa ważne ośrodki, w których prowadzono opiekę nad studentami (przy katedrze katowickiej oraz przy klasztorze franciszkanów w Katowicach-Panewnikach, gdzie powstał duży kampus studencki). Wyciągał rękę w stronę władz uniwersyteckich, licząc na współpracę. Pisał wprost: „My, katolicy, odnosimy się do nowo powstającego uniwersytetu z wielką życzliwością, gdyż jesteśmy przekonani, że w jego pracy, zarówno naukowej jak i dydaktycznej, o nic innego nie będzie chodziło, jak tylko

²⁰ Por. W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, 16 (2013) vol. 1, s. 65-68.

²¹ Przyjęto zasadę, że w prezentowanym artykule, powołując się na dokumenty ze zbioru opracowanego przez prof. Lucynę Sadzikowską, w nawiasach podaje się numer materiału, którym tekst jest oznaczony w kolekcji.

o obiektywną prawdę, którą zgłębiać będą najpierw jego profesorowie, aby ją potem przekazać studentkom i studentom” (dok. 1).

Niestety przez kolejne dwadzieścia dwa lata, aż do przełomu w 1989 roku, oprócz silnego zaangażowania Kościoła w organizowanie struktur duszpasterstwa akademickiego, także duszpasterstwa skierowanego do nauczycieli szkół wyższych regionu, nie doszło do współpracy na szczeblu diecezja – uniwersytet. Zauważyć však należy, że tym zagadnieniem zajęto się podczas trwającego w latach 1972-1976 I Synodu Diecezjalnego w Katowicach. W uchwałach Synodu zapisano: „Region katowicki (...) posiadający własny uniwersytet i środowisko naukowo-techniczne, domaga się stworzenia katolickiego środowiska naukowego, które stałoby się ośrodkiem wiedzy i formacji religijnej” (dok. 3).

Krótko po częściowo wolnych wyborach z 4 czerwca 1989 roku, które przyniosły zwycięstwo opozycji, podjęto w Katowicach rozmowy o powołaniu do istnienia wydziału teologicznego. Pierwsze znane pismo w tej kwestii wyszło spod pióra ks. Stanisława Puchały, ówczesnego diecezjalnego duszpasterza akademickiego, w którym przedstawił – za ks. Stanisławem Maślińskim już w 1945 roku – argumenty za utworzeniem Wydziału. Odwoływał się do racji historycznych, polskiej racji stanu na Śląsku i racji światopoglądowych. Świetnie znający realia uniwersyteckie, ks. Puchała (od lat prowadził prężne duszpasterstwo nauczycieli akademickich) sugerował, że na początek należałoby spróbować utworzyć w ramach Wydziału Nauk Społecznych choćby katedrę teologii i filozofii chrześcijańskiej na uniwersytecie zwanym „czerwonym”, socjalistycznym uniwersytetem (dok. 3). Kolejne dokumenty zawarte w zbiorze w fascynujący sposób pomagają odkrywać kulisy rozmów oficjalnych i nieformalnych. Mamy więc relacje z takich rozmów. Również ze strony Senatu UŚ pojawiała się wola zagłosowania za utworzeniem wydziału teologicznego. Informował o tym rektor uczelni w liście do bp. Zimonia (dok. 5), który konsultował tę sprawę ze swoimi współpracownikami.

Jeszcze latem 1990 roku bp Zimonia zwrócił się do nuncjusza apostolskiego w Polsce zapytaniem, czy ma szanse powodzenia projekt utworzenia wydziału teologicznego (dok. 6). Dołączył do niego ciekawe opracowanie autorstwa ks. prof. Remigiusza Sobańskiego, w którym przedstawia motywy uzasadniające utworzenie wydziału teologicznego w Katowicach. Sobański jako naukowiec od lat związany z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie (w latach 1981-1987 był rektorem uczelni) był przekonany o wielkiej wartości ulokowania teologii w strukturach uniwersyteckich. Pewnym zaskoczeniem jest to, że w książce nie znajdujemy odpowiedzi na to pismo. Dlaczego? Czy autorka do niego nie dotarła? A może taka odpowiedź nie została sporządzona?

Pod koniec września 1990 roku rektor Sędzimir M. Klimaszewski prosił arcybiskupa katowickiego o rozważenie podjęcia wspólnych działań władz kościelnych i uczelnianych zmierzających do powołania wydziału teologicznego. Tłumaczył, że „Uniwersytet śląski jako uczelnia humanistyczna znalazłby istotne dopełnienie swej struktury i możliwości kształcenia, rozwijając także studia teologiczne, które, jak sądzę, umożliwiają pełniejsze zaspokojenie potrzeb i aspiracji duchowych społeczeństwa” (dok. 7).

Innym ciekawym dokumentem jest protokół posiedzenia Senatu UŚ z marca 1991 roku (dok. 8). Nowy rektor uczelni prof. Maksymilian Pazdan przedstawił Senatowi formalny wniosek o utworzenie wydziału teologicznego. Odbyla się dyskusja nad projektem i przygniatającą większością głosów (za – 43, przeciw – 4, wstrzymujące się – 5) opowiedziano się za wszczęciem procedury utworzenia nowej jednostki. Zaznaczono, że bez teologii uniwersytet nie może zaoferować studentom całokształtu (*uniwersum*) wiedzy. Rektor ustanowił pełnomocnika uczelni, który miał się zająć rozmowami z Kościołem na ten temat. Został nim prof. Roman Ger, prorektor do spraw nauczania. W połowie października 1991 roku bp Damian Zimoń poinformował rektora uniwersytetu o tym, że Stolica Apostolska nie wyraża na razie zgody na utworzenie w ramach Uniwersytetu Śląskiego wydziału teologicznego (dok. 12). Z późniejszej korespondencji wynika, że niektóre dykasterie watykańskie wysuwały zastrzeżenia odnośnie do tworzenia nowych wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych. Uczciwość historyka każe postawić mi pytanie: dlaczego autorka nie sięgnęła do korespondencji biskupa katowickiego z odpowiednią dykasterią watykańską? A może podjęła próbę i nie uzyskała dostępu do niej? To naturalnie można zrozumieć i tłumaczyć wewnętrznymi zasadami przyjętymi w urzędach kościelnych.

Watykańska decyzja na blisko pięć lat zawiesiła starania o to, by w Katowicach utworzyć wydział teologiczny. W styczniu 1996 roku prof. Sobański przygotował dokument zatytułowany *Uwagi związane z sugestiami dotyczącymi przyszłości środowiska teologicznego w Katowicach* i zapisał: „Pora więc reanimować onegdajszy pomysł i w tym kierunku przygotować teren, zarówno kościelny, jak i państwowy” (dok. 13). Zaangażowanie w tę kwestię prof. Sobańskiego wydaje się szczególnie cenne, gdyż cieszył się on autorytetem w europejskim świecie prawniczym, a na swoim koncie miał niepodważalne osiągnięcia naukowe. I do tego miał odwagę „drażnić” środowisko kościelne. Drugą osobą, będącą od lat łącznikiem między środowiskiem kościelnym a akademickim, pozostawał ks. Stanisław Puchała, duszpasterz akademicki, któremu z powodzeniem udawało się budować dobre fundamenty pod rozmowy na styku Kościół – świat akademicki.

Pod koniec lat 90. XX wieku na czele Uniwersytetu Śląskiego stanął prof. Tadeusz Sławek. Rozpoczynając swoją działalność, skontaktował się z biskupem katowickim i powrócił do pomysłu erygowania wydziału teologicznego, co według jego opinii mogłoby dojść do skutku w perspektywie 4-5 najbliższych lat. Pisz o tym w liście z 13 stycznia 1998 roku (dok. 15). Tak przynajmniej wynika z kontekstu dalszej korespondencji²². Ale – o dziwo – nie znajdujemy w zbiorze wspomnianego listu prof. Sławka! Dlaczego autorce nie udało się do niego dotrzeć? A wracając do sedna sprawy: podobna wizja została przedstawiona przez prof. Sławka również na posiedzeniu Senatu UŚ dnia 7 kwietnia 1998 roku, podczas którego wyznaczono osobę odpowiadającą za kontakty ze stroną kościelną (dok. 15). Reagując na to, abp Damian Zimoń zaproponował prof. Wincentemu Myszorowi, by zajął się kwestią organizacyjną związaną z ulokowaniem wydziału na uniwersytecie (dok. 18).

²² Dowiadujemy się tego z listu abp. D. Zimonia do prof. T. Sławka z 3.03.1997 roku, gdzie znajdujemy zapis: „(...) pragnę podziękować za list z dnia 13 stycznia br. wraz z załączonym projektem dokumentu wyznaczającym główne kierunki rozwoju Uniwersytetu Śląskiego”.

Choć nie ma pisemnej odpowiedzi profesora na tę propozycję arcybiskupa, to parę dni później jest nominacja (dok. 20). Profesor Myszor był wówczas dziekanem Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK w Warszawie. W ciągu zaledwie tygodnia opracował propozycje konkretnych kwestii, które należało wziąć pod uwagę przy tworzeniu wydziału: kwestie personalne, struktura, prognozy dotyczące studentów (dok. 22). Prace nad projektem przyspieszyły jesienią 1998 roku. Krokiem milowym przybliżającym uruchomienie wydziału teologicznego stało się utworzenie 1 września 1998 roku Instytutu Teologiczno-Pastoralnego w Katowicach, który scalał różne podmioty naukowo-dydaktyczne (dok. 24-26). Kierownictwo Instytutu powierzono ks. Józefowi Krętoszowi. Za pośrednictwem bp. Jana B. Szłagi, przewodniczącego Rady Naukowej Episkopatu Polski, biskup katowicki prosił Konferencję Episkopatu Polski o wyrażenie zgody na wszczęcie procedur erygowania wydziału teologicznego (dok. 27). Ponadto kontaktował się z prymasem Polski kard. Józefem Glempem (dok. 29). Powołano komisję do spraw przygotowania powołania wydziału teologicznego na UŚ, która miała się zająć kwestiami: kadrowymi, lokalowymi, ogólnie materialnymi, prawnymi, wydawniczymi, naukowymi (dok. 35). W tym czasie prof. Sławek, rektor uczelni, prowadził rozmowy z Ministerstwem Edukacji Narodowej (dok. 36-37). On też zabiegał o utworzenie Komitetu Patronackiego, w którym znalazłyby się niekwestionowane autorytety środowiska akademickiego (dok. 38-42). W marcu 1999 roku podpisano porozumienie w sprawie wydziału teologicznego (dok. 58).

Wreszcie, dnia 22 kwietnia 1999 roku, abp Damian Zimoń zwrócił się bezpośrednio do papieża Jana Pawła II z prośbą o kanoniczne uznanie Wydziału Teologicznego w strukturze Uniwersytetu Śląskiego (dok. 59). Nie dowiadujemy się tego, czy była pisemna odpowiedź na list arcybiskupa katowickiego. Równolegle toczyły się rozmowy z przedstawicielami wspólnoty ewangelicko-augsburskiej, którym proponowano włączenie się w struktury uczelni (dok. 54 i 60). I gdy wszystko wydawało się na dobrej drodze do zakończenia sprawy, oto niespodziewanie we wrześniu 1999 roku działająca przy Kongregacji Edukacji Katolickiej komisja do spraw planowania erygowania wydziałów teologicznych w Polsce i ich włączania w struktury uniwersytetów państwowych zwróciła się do prymasa J. Glempa, by powstrzymał kolejne środki przed podjęciem nieprzemyślanych kroków (dok. 62). Wtedy to, na prośbę abp. Zimonia, przewodniczący polskiego episkopatu przesłał do Watykanu swoją opinię w tej sprawie (dok. 64). Nie tracąc czasu, arcybiskup katowicki zdobył pozytywne rekomendacje przedstawicieli sąsiednich ośrodków akademickich (Opole, Kraków) i ponownie przedstawił w Watykanie racje za powstaniem wydziału teologicznego na Górnym Śląsku (dok. 65-69). Wydaje się, że pismo skierowane do kard. Zenona Grocholewskiego, prefekta Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, oraz dołączona do niego obszerna dokumentacja (w tym niezwykle ciekawy dokument pt. *Racje za powołaniem wydziału teologicznego*) z 8 stycznia 2000 roku otworzyły ostatecznie drogę do powstania wydziału teologicznego w Katowicach (dok. 73-74). Na początku kwietnia tego roku nadeszła odpowiedź z Rzymu: „Niniejszym pismem informujemy, że nasza Kongregacja dała początek rozpoznaniu sprawy i nie ma nic przeciwko wspomnianemu Wy-

działowi” (dok. 74). W lipcu 2000 roku przesłano do Rzymu projekt regulaminu przyszłego wydziału (dok. 77).

Pismem z dnia 9 sierpnia 2000 watykańska Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej erygowała Wydział Teologiczny w Katowicach, mianowała wielkiego kanclerza, nadała *nihil obstat* wykładowcom oraz podzieliła się uwagami na temat regulaminu mającego obowiązywać w katowickiej uczelni (dok. 78-82). Kolejne dokumenty włączone do opracowania przez prof. Sadzikowską odnoszą się do kwestii ustalenia składu wykładowców, przygotowania sal wykładowych czy starań władz Wydziału o zdobycie uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora nauk teologicznych (dok. 83-86, 107).

W zbiorze znalazły się także treści umów między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie utworzenia i funkcjonowania Wydziału Teologicznego UŚ (dok. 94), umowa między Uniwersytetem Śląskim a Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, którego alumni mieli być studentami tejże uczelni (dok. 102), oraz *Ratio studiorum*, zatwierdzone przez Watykan w maju 2001 roku (dok. 98). Zasadniczą część zbioru zamykają teksty dokumentujące poświęcenie i erekcję wybudowanego z inicjatywy oraz funduszy archidiecezji katowickiej gmachu Wydziału Teologicznego (dok. 108-109).

W publikacji Lucyny Sadzikowskiej nie dopatrzyłem się poważnych błędów, a drobne pomyłki czy przeoczenia²³ nie przeszkadzają w tym, by uznać ją za pozycję niezwykle cenną i w pewnym sensie unikatową, bo chyba żaden wydział teologiczny w Polsce nie doczekał się jeszcze na swój temat takiego opracowania?! Autorka uzupełniła książkę relacjami osób, które bezpośrednio były zaangażowane w proces powstawania Wydziału Teologicznego w Katowicach²⁴. A w aneksie zamieściła kilka artykułów prasowych odnoszących się do tej kwestii²⁵.

Pozycja Lucyny Sadzikowskiej ukazała się w połowie 2023 roku. A parę miesięcy później miał miejsce incydent, który sprowokował środowisko akademickie na Górnym Śląsku do podjęcia refleksji nad relacją teologii do innych nauk uprawianych na uniwersytecie. Przyczynkiem do tego stało się wystąpienie prof. Marka Migalskiego, pracownika UŚ oraz byłego polityka i eurodeputowanego, który w liście otwartym skierowanym do rektora UŚ prof. Ryszarda Koziołka wysunął postulat usunięcia Wydziału Teologicznego z UŚ²⁶. Profesor Migalski próbował podważyć wartość naukową badań prowadzonych przez teologów i przekonywał,

²³ Zauważyłem, że w tekście błędnie podano rok likwidacji Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie (jest 1953, a powinno być 1954) oraz zduplikowano *Opinię Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie utworzenia Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach* (dokumenty 64 i 70).

²⁴ Na potrzeby książki przeprowadziła rozmowy z abp. Damianem Zimoniem – metropolitą katowickim, ks. Stanisławem Puchałą – wieloletnim duszpasterzem akademickim w Katowicach oraz rektorami Uniwersytetu Śląskiego – prof. Tadeuszem Sławkiem i prof. Januszem Janeczkiem.

²⁵ Artykuły pochodzą z następujących czasopism: „Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego”, „Gość Niedzielny” i „Dziennik Zachodni”.

²⁶ *List otwarty prof. Marka Migalskiego do Rektora Uniwersytetu Śląskiego w sprawie postulatu likwidacji Wydziału Teologicznego*, „Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego”, 32 (2023) nr 11, s. 18-19.

że teologia nie powinna gościć w murach państwowych uniwersytetów. Zakwestionował zasadność finansowania wydziałów teologicznych, na których – wedle jego wizji rzeczywistości – „Praktycznie każdy wykładany na Wydziale Teologicznym przedmiot jest wprost katolicką indoktrynacją lub nauczaniem zgodnym z wizją świata Watykanu”.

Kilka dni później rektor uczelni opublikował na łamach „Gazety Uniwersyteckiej Uniwersytetu Śląskiego” odpowiedź na apel prof. Migalskiego²⁷. Tekst składał się z dwóch głównych części – przedstawienia stanu prawnego dyscyplin naukowych w Rzeczypospolitej Polskiej oraz jego opinii. Profesor Ryszard Koziółek, z wykształcenia literaturoznawca i historyk literatury, w konstruktywnym wywodzie odpowiedział na zarzuty przeciwnika. Przypomniawszy, że w świetle obowiązującego prawa, z którego wykładnią on osobiście się zgadza, teologia jako dyscyplina naukowa, studia teologiczne i wykładowcy teologii są pełnoprawnymi członkami wspólnoty uniwersyteckiej, a nie tylko gośćmi w murach wszechnicy (i to w dodatku nieproszonymi). Przywołał wielowiekowe tradycje uniwersytetu, w którym to od średniowiecza teologia była synonimem dzisiejszej humanistyki. Wy tłumaczył, że Wydział Teologiczny kształci nie tylko przyszłych duchownych, ale przygotowuje także nauczycieli, etyków, dziennikarzy czy kulturoznawców. I dodawał: „Refleksja teologiczna jest nie tylko nieusuwalnym składnikiem tradycji humanistycznej, ale jej żywego wciąż rozwoju. Nie sposób sobie wyobrazić humanistyki światowej, a tym samym humanistyki w Uniwersytecie Śląskim, bez obecności myśli Orygenesza, Tertuliana, Augustyna, Tomasza z Akwinu, Jakoba Bohemego, Mistra Eckharta (...)”. Wymienił przy tym liczne grono teologów od starożytności po czasy współczesne. Profesor Koziółek podkreślił, że uniwersytet jest miejscem stawiania pytań i uzyskiwania odpowiedzi w oparciu o naukową metodologię: „Paradygmaty nauk ścisłych i humanistycznych, przeciwstawiane sobie chętnie w XIX w., uznajemy dziś za współlistniejące i odpowiednie dla przedmiotów, które opisują (...). Każda hipoteza, nawet wykpiąca przez Pana hipoteza «boga», może być postawiona na nowo”. I konkludował, pisząc, że obecnie najwybitniejsi fizycy zajmują się rozważaniem właściwości wszechświata i praw nim kierujących: „Sąsiedztwo fizyki i teologii w uniwersytecie XXI wieku nie tylko się nie wyklucza – jak Pan twierdzi – ale wzajemnie określa i wzbogaca (...)”.

W kontekście polemiki między rektorem Uniwersytetu Śląskiego z jednym z profesorów tej uczelni tym bardziej potrzebna okazuje się pozycja przygotowana przez prof. Lucynę Sadzikowską, osobę stojącą z boku opisanego sporu, gdyż nie reprezentuje ona przywoływanego w dyskusji Wydziału Teologicznego, ale jest pracownikiem Wydziału Humanistycznego tegoż uniwersytetu.

Słowa kluczowe: biblioteka; Uniwersytet Śląski; Wydział Teologiczny; Górny Śląsk

²⁷ *Odpowiedź Rektora prof. Ryszarda Koziółka na list otwarty prof. Marka Migalskiego*, „Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego”, 32 (2023) nr 11, s. 19-20.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Barciak Antoni, Fertacz Sylwester, *Na drodze do uniwersytetu*, w: „*Mądrość zbudowała sobie dom...*”. *Uniwersytet Śląski 1968-2008. Dzieje, dokumentacja, źródła*, red. A. Barciak, Katowice 2008, s. 17-66.
- Bartnicki Roman, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, „*Studia Nauk Teologicznych*”, 3 (2008) s. 147-167.
- Bogdan Franciszek, „*Sapientia Christiana*”: nowy dokument o kościelnych uniwersytetach i wydziałach, „*Studia Theologica Varsoviensia*”, 18/1 (1980) s. 273-285.
- Bruździński Andrzej, *Uniwersytet Jagielloński*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XIX, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 1361-1363.
- Cecchetti Igino, Paschini Pio, *Università*, w: *Enciclopedia Cattolica*, t. 12, Città del Vaticano 1954, kol. 858-860.
- Dec Ignacy, *Wydział Teologiczny we Wrocławiu po drugiej wojnie światowej*, „*Wrocławski Przegląd Teologiczny*”, 10 (2002) nr 1, s. 39-51.
- Góralski Wojciech, *W poszukiwaniu pełnej prawdy*, Warszawa 2003.
- Góralski Wojciech, *Wydział Teologiczny na uniwersytecie aspekt historyczny i prawny*, „*Studia Nauk Teologicznych*”, 3 (2008) s. 23-47.
- Heska-Kwaśniewicz Krystyna, *Głos w dyskusji o obecności teologii*, „*Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego*”, 8 (1999) nr 1, <https://gazeta.us.edu.pl/node/192531> (dostęp: 25.03.2024).
- Jaroszyński Piotr, *KUL w czasach PRL-u – kartka z historii*, „*Człowiek w Kulturze*”, 21 (2009/2010) s. 99-112.
- Krzystek Andrzej, *Droga do utworzenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*”, 1 (2009) s. 7-18.
- Krzyszowski Zbigniew, *Uniwersytet*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XIX, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 1360-1361.
- List otwarty prof. Marka Migalskiego do Rektora Uniwersytetu Śląskiego w sprawie postulatu likwidacji Wydziału Teologicznego*, „*Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego*”, 32 (2023) nr 11, s. 18-19.
- Lizut Marta, *Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, „*Studia Nauk Teologicznych*”, 3 (2008) s. 169-180.
- Markowski Mieczysław, *Początki wydziału teologii w Krakowie w kontekście uniwersytetów europejskich*, w: *Jubileusz sześćsetlecia Wydziału Teologicznego w Krakowie 20 X 1996 – 20 X 1997*, red. A. Kubiś, Kraków 1998, s. 224-225.
- Memoriał w sprawie założenia Uniwersytetu w województwie śląsko-dąbrowskim*, Katowice 1945.
- Menz Mariusz, *Uniwersytet w przestrzeni publicznej w latach 1989-2019*, w: *Dzieje Uniwersytetu w Poznaniu w latach 1945-2019*, red. S. Jankowiak i T. Schramm, Poznań 2019, s. 183-184.
- Miazek Jan, Kubacki Zbigniew, *Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie*, „*Studia Nauk Teologicznych*”, 3 (2008) s. 201-213.
- Mieczkowski Janusz, Szczurek Jan Daniel, *Wydział Teologiczny Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, „*Studia Nauk Teologicznych*”, 3 (2008) s. 181-192.
- Odpowiedź Rektora prof. Ryszarda Koziołka na list otwarty prof. Marka Migalskiego*, „*Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego*”, 32 (2023) nr 11, s. 19-20.

- Olszar Henryk, *Duchowienstwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Pedersen Olaf, *The First Universities. Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*, Cambridge 2000.
- Perszon Jan, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 221-226.
- Pośpiech Remigiusz, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego: struktura, działalność i najważniejsze osiągnięcia*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 193-199.
- Ratajczak Zofia, *Właściwe miejsce. Najwyższy czas*, „Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego”, 8 (1999) nr 7, <https://gazeta.us.edu.pl/node/191781> (dostęp: 25.03.2024).
- Sławek Tadeusz, *W oczekiwaniu na Wydział Teologiczny w Uniwersytecie Śląskim*, „Gazeta Uniwersytecka Uniwersytetu Śląskiego”, 8 (1999) nr 6, <https://gazeta.us.edu.pl/node/190961> (dostęp: 25.03.2024).
- Sokołowski Grzegorz, *Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu*, „Studia Nauk Teologicznych”, 3 (2008) s. 215-219.
- Szczepaniak Maciej, *Źródła do dziejów Wydziału Teologicznego w Poznaniu*, Poznań 2019.
- Szulakiewicz Władysław, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, 16 (2013) vol. 1, s. 65-84.
- Wejman Grzegorz, *Pięć lat Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego: zamierzenia i realizacja*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 1 (2009) s. 19-34.
- Wielgus Stanisław, *Uniwersytet – wczoraj, dziś, jutro*, „Notatki Płockie”, 46 (2001) nr 4 (189), s. 24-30.
- Wojtkowski Julian, *Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, „Studia Warmińskie”, 39 (2002) s. 441-470.
- Żebrok Franciszek, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego. Narodziny i pierwsze lata*, „Nasza Przeszłość”, 44 (1975) s. 89-116.